

**LİBYA'NIN VATAN ŞAİRİ:
AHMED REFİK EL-MEHDEVÎ (1898-1961)**

Nurettin CEVİZ (*)

Özet

Ahmed Refik el-Mehdevî (1898-1961) Libya'nın Millî şairi ve Modern Libya şiirinin en önemli isimlerinden biridir.

Libya'nın Osmanlı toprakları olduğu dönemde doğdu. İtalyanların ülkesini işgal ettiği esnada, 20 yıl boyunca, Türkiye'de yaşamak zorunda kaldı. 1946'da ülkesine döndü, bağımsızlık döneminde milletvekili oldu. Çok miktarda ve her konuda şiirler yazdı. Burada onun hayatından kesitler, şiirlerinden örneklerle birlikte ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Libya edebiyatı, Libya şiiri, Libya, Ahmed Refik el-Mehdevî, Şiir, Gurbet şiiri, Vatan şiiri, Arap şiiri, Arap edebiyatı.

Libya's National Poet: Ahmed Refiq al Mahdevi

Abstract

Ahmed Refiq al Mahdevi (1898-1961) is the national poet of Libya and one of the most important figures in Modern Libyan poetry.

He was born when Libya was under the Ottoman rule. When his country was invaded by Italy, he had to live in Turkey for 20 years. In 1946, he returned to his country and became a Member of Parliament during the independence period. He was prolific poet, writing on various topics. In this study, some periods of his life was discussed along with some examples of his poetry.

Key Words: Ahmed Refik el-Mehdevi, Libya, Libyan Literature, Libyan Poetry Arabic poetry, Arabic literature.

*) Okutman Dr., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Bölümü Arap Dili Eğitimi ABD
(e-posta: nceviz@gazi.edu.tr; nceviz@hotmail.com)

Giriş

Libya, II. Dünya Savaşının ardından Osmanlı Devletinin yıkılmasıyla birlikte ortaya çıkarak bağımsızlıklarına değişik yollardan kavuşan ve günümüzde sayıları yirmiyi aşan devletlerden biridir.

Libya'nın Osmanlı İmparatorluğundan ayrılışıyla bağımsızlığına kavuşması arasında, çoğunu İtalyanların işgali altında geçirdiği yaklaşık kırk yıllık bir zaman vardır.

Edebiyat tarihi incelemelerinde âdet olduğu üzere ve başka ülkelerdekine benzer şekilde, Libya'da da çoğu zaman siyâsî gelişmelere paralel adlarla isimlendirilen edebiyat tarihinin dönemleri şu şekilde tasnif edilmektedir:

1. 1842-1911 yılları arasını kapsayan, Osmanlı yönetimindeki dönem,

2. 1911-1951 yılları arasını kapsayan, İtalyanların Libya'yı işgaliyle başlayıp, Libya topraklarından tamamen çıkarılmaları (1943) sürecini de kapsayan ve 1951'de Kral I. İdrîs es-Senûsî tarafından Libya Devletinin kurulmasına kadar devam eden dönem (Bazıları bu dönemi de kendi içinde 1911-1943 ve 1943-1951 arası olarak iki bölüme ayırır),

3. 1951 sonrası bağımsızlık dönem¹.

Genel olarak kabul gören bu tasnif göz önüne alındığında Ahmed Refik el-Mehdevî hem her üç dönemi de gördüğü için, hem ülkesinin halkını İtalyan işgaline karşı bilindirmeye çalıştığı gerekçesiyle yönetimi elinde tutan İtalyan makamlarınca yirmi yıldan fazla bir süre Libya dışında yaşamaya mecbur edildiğinden ve hem de söz konusu mecburî ikâmetini Türkiye'de geçirdiği için dikkatle incelenmesi gereken bir şahsiyettir.

Bunun dışında genel olarak Libya edebiyatı, şiiri ve öyküsüyle, romanı ve tiyatrosuyla Türkiye'de hemen hemen hiç tanınmamaktadır². Oysa Libya edebiyatı, içinde, kendinden hiç de beklenmeyen bir potansiyeli barındırmaktadır. Bu potansiyeli oluşturan edebiyatçılar zaman zaman zaman zaman güçlü sesler verebilmektedir.

Şiir başta olmak üzere Libya'da edebiyatın hemen bütün türlerinin modern dönemdeki gelişmesi, Modern Dönem Arap edebiyatının gelişimiyle paralellik gösterir. Aralarındaki bağ, edebiyatçıların kişisel olarak kendi gayretleriyle kurdukları bağlarla sınırlı olsa da, yüzyıllarca süren aynı medeniyete mensup olmaktan kaynaklanan göz ardı edilemeyecek önemli bir ilişki vardır.

1. Ahmed Refik el-Mehdevî'nin Hayatı

Ailesi, Kuzey Afrika coğrafyasında yaygın biçimde yaşanan aile ve kabile göçleri sonunda Libya'nın doğusunda yer alan Bingâzî'de yerleşmiştir. Dedesi Tunuslu olup Tu-

1) Halife Muhammed et-Tillîsî, *Refik Şâ'iru'l-Vatan*, Trablus, 1965, s. 99; Muhammed 'Abdulmun'im Hafâcî, *Kissatu'l-Edeb fî Libya'l-'Arabiyye*. Beyrut, 1992, s. 243-244.

2) Bildiğimiz kadarıyla ülkemizde Libya edebiyatından dilimize ilk çeviri, Musa Yıldız tarafından Arapça orijinalinden yapılan Ahmed İbrâhîm el-Fakîh'in "Efsane Adam" adlı öyküsüdür. Bkz. *Merviden Aylık Sanat Dergisi*, Sayı: 11, Temmuz 1998, s. 24; Libya edebiyatıyla ilgili ilk makale de Nurettin Ceviz tarafından kaleme alınan "Osmanlı Döneminde Libya Bir Şair: Ahmed eş-Şârif (1864-1959)" başlıklı çalışmadır. Bkz. *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 21, Güz 2004, Ankara, s. 183-202.

nus'un Bingâzi'deki ticaret konsolosuydu. Ahmed Refik el-Mehdevî 1898'de, Libya'da, babasının kaymakamlık yaptığı el-Cebel bölgesinde yer alan Fasâtî'da doğdu. Ailece Nâlût'a gittiler ve 7 yaşına kadar orada kaldı³.

Eğitimine Nâlût, Misirâtâ ve Zâviye şehirlerinde başladı. Misirâtâ'da Osmanlı sisteminde göre eğitim veren ilkokulu okudu. Zâviye'de aynı sistemin orta kısmını bitirdi. Kendisi 13 yaşındayken ailece Mısır'ın İskenderiye şehrine göç ettiler. Eğitimini burada sürdürdü; liseyi bitirdi. Bu arada Fransızca da öğrenmişti.

Yirmi yaşlarındayken şiir söylemeye başlamıştır. 1920'de tek başına Bingâzi'ye döndü ve Belediye Meclisinde sekreter olarak çalıştı. Bingâzi'deyken, yıllardır süren İtalyan işgaline karşı geldiği ve halkı da işgale karşı bilinçlendirmeye çalıştığı için İtalyanlar tarafından kendisine baskı uygulanarak görevinden azledildi ve ülkesinden dışarı çıkarıldı; 1924 yılında akrabalarının bulunduğu Türkiye'ye gitti ve Ceyhan'a (Adana) yerleşti; burada ticaretle uğraştı ama başarılı olamadığı için bıraktı.

Türkiye'de kaldığı yirmi yılı aşkın süre boyunca hep ülkesine dönmek arzusuyla yaşadı. Yaklaşık iki yıllık bir fasıla dışında 1946'ya kadar Türkiye'de kaldı; 1934'de Libya'ya geri döndüyse de aynı gerekçelerle yönetim tarafından tekrar sürüldü; o da yine Türkiye'ye gitti (1936).

Ahmed Refik el-Mehdevî 1951'de Şeyh İdris es-Senûsî tarafından oluşturulan ilk Libya parlamentosuna (Meclisu's-ş-şuyûh) temsilci olarak seçildi. Bu tarihten itibaren hayatında yeni bir dönem başlamış oldu. Parlamento üyesi olduğu yıllara kadar, gerek ülkesindeyken, gerekse de sürgünde bulunduğu Türkiye'deyken, sömürgecilere ve işgalcilerle karşı mücadele eden el-Mehdevî, bu tarihten sonra artık ülkenin içine yönelerek ülkenin huzurunu ve birliğini bozmayı hedef alan bölücüler ve vatana karşı görevini yerine getirmekte ihmalkâr davrananlarla uğraşmaya başladı.

6 Temmuz 1961 tarihinde çok sevdiği ülkesinden, Türkiye'deki kardeşini ziyarete giderken yolda uğradığı Yunanistan'da (Atina) vefat etti⁴; Bingâzi'de defnedildi.

3) Şairin hayatıyla ilgili olarak kaynaklarda verilen bilgilerde, bilhassa İskenderiye'ye gidene kadarki dönem için, tariher ufak tefek değişiklikler göstermektedir. Biz, genellikle, çoğunluğun üzerinde mutabık olduğu tarihleri aldık.

4) Ahmed Refik el-Mehdevî'nin hayatı, dünya görüşleri, Türkiye'de yirmi yıldan fazla süren gurbet hayatı ve şiirlerini ele aldığımız bu çalışmada başlıca şu eserlerden faydalanılmıştır: Muhammed es-Sâdik 'Affî, *eş-Şi'r ve's-Şu'arâ fî Libyâ*, Kahire, 1957; Muhammed es-Sâdik el-'Affî, *Divânu Refik -Şâ'iru'l-Vataniyyeti'l-Libiyiye-*, I, Kahire, 1959; Lecnetu'r-Refikiyyât, *Divânu Şâ'iri'l-Vatani'l-Kebîr - Ahmed Refik el-Mehdevî- (el-Fetretu's-sâlise 1925-1946)*, Bengâzi, 1962; *Divânu Şâ'iri'l-Vatani'l-Kebîr - Ahmed Refik el-Mehdevî- (el-Fetretu'r-râbi'a ve'l-ahira min 1946-1961)*, Bengâzi, 1965; es-Sibâ'i Beyyûmî, Şevkî Dayf, Muhammed Halfullah, 'Alî el-Canbulâtî, 'Umer ed-Desûkî, Ahmed Ahmed el-Bedevî, *el-Edeb ve'nusûs*, Kahire, 1977, 134-139 ve 348-363; Muhammed 'Abdulmun'im Hafâcî, *Kissatu'l-Edeb fî Libya'l-'Arabiiyye*, Beyrut, 1992, s. 388-408; 'Abdullâh Salim Muleytân, el-Udebâ' ve'l-Kuttâbi'l-Libiyîn el-Mu'âsirîn, I, Bingâzi, 2001, s. 424-425; 'Abdullâh Salim Muleytân, *Mu'cemu's-Şu'arâ'l-Libiyîn -Şu'arâ'u Sadarat lehum Devâvîn*, I, Bingâzi, 2001, s. 51-60; Sâlim el-Kebtî, Nusûs 'Ammiyye lem tunşer min kablu li-Şâ'iri'l-Vatan Ahmed Refik el-Mehdevî, *Mecelletu Turâsi's-Şa'b*, Yıl: 24, C: 51, Sayı:1, 2004, Trablus, s. 12-19;

2. Şairliği ve Divânı

Şairin yetiştiği dönemde Libya'da okur yazarlık henüz çok yaygınlaşmamıştı; edebî ve kültürel hayat büyük ölçüde şifahî aktarıma dayanmaktaydı. Çocukluğunu ve gençliğini bu ortamda yaşayan şair, ortama uygun olarak mahallî lehçe ile de şiirler söylemiştir. Az sayıdaki bu şiirleri, işgal ve baskı altındaki ülkede, halk arasında büyük ölçüde kabul görüyor ve hızla yayılıyordu.

Kendisi henüz yirmi yaşlarında, hayatının baharındayken ülkesi işgale uğrayan şair, etrafında kadın erkek herkesin işgale karşı silaha sarıldığını görünce, bağımsızlık mücadelesine kalemiyle, düşünceleriyle ve şiirleriyle destek vermeye karar verdi. Bu amaçla kaleme aldığı kasideleri işgale karşı yürütülen savaşın ateşini körükleyen düşüncelerinin ifadesi olarak halk nezdinde büyük kabul gördü. Yazdıkları ve söyledikleriyle bir yandan Libyalıların ruhlarında cesaret duyguları uyandıran diğer yandan da emperyalistlerden kurtulmak konusunda onlara ısrarla mücadele etmeleri gerektiğini anlatan bir öncü idi⁵.

Libya ve şairin yaşadıkları, bütün ayrıntılarıyla şairi etkilemişti. Çok sevdiği ülkesini, her şeyiyle kalbine ve ruhuna iyi nakşetmişti. Hayat ise iniş-çıkışlarıyla, yenilikleriyle, buluşlarıyla bu hassas adamın şiirlerine girmişti.

el-Mehdevî'nin arkadaşlarından şair ve mücahit Ahmed eş-Şârif çağdaşları arasında el-Mehdevî'den daha üstün bir şair tanımadığını söyler. Zaten daha sonraki dönemlerde de en büyük şair olma unvanı sadece ikisine verilmiş ve ikisinin kişilikleri ve şiirleri karşılaştırılmıştır⁶.

İtalyan işgali döneminde, kendilerine baskıda bulunulduğu gibi, onların şiirlerini buldurmak ve elden ele dolaştırmak yasaktı. Yine de halk her şeyi göze alarak elden ele, dilden dile dolaştırıyordu.

el-Mehdevî, gerek bu münasebetle söylediği ve *vatanîyyât* -vatan şiirleri- olarak adlandırılan şiirleri, gerekse diğer konularda söyledikleriyle Libya edebiyatına çok güzel şiirler bırakmıştır. Onu Modern dönemin en önemli şairi kılan noktalar şunlardır:

- a. Çok miktarda şiir söylemiştir;
- b. Şiir söylediği konular Libya'nın yirminci asrın başlarındaki şartları göz önüne alındığında önemli ve yeni konulardır;
- c. İşgal altındaki bir ülkenin insanlarını etkilemek ve yönlendirmek amacıyla söylediği için bütün toplumu kucaklayan bir üslupta söylemiştir;
- d. Kendisi şiirlerinin önemli bir kısmını sürgünden ülkesine göndererek bu etkiyi sağlayabilmiştir;

5) el-Mehdevî çeşitli yerlerde şu sıfatlarla anılmaktadır: "Şâ'iru'l-vatanîyyeti'l-Lîbiyye", "eş-Şâ'iru'l-vatanî" ve "Şâ'iru'l-vatan".

6) el-Mehdevî'nin çağdaşı ve sürgün edilme dışında, nispeten benzer sıkıntıları yaşayan bir başka mücadele adamı da Libyalı şair Ahmed eş-Şârif (1864-1959) olup, onun hayatı ve şiirleri de şu çalışmada ele alınmıştır: Nurettin Ceviz, a.g.m.

e. Bir yandan şiirin konusuna yenilik getirmeye çalışırken diğer yandan da şekil yönünden bazı yeniliklere öncülük yapmış ve aruzun alışlagelmiş vezin ve kafiye anlayışının dışında denemeler yapmıştır.

Şiirlerini ve hayatını etkileyen başlıca olaylar şunlardı: ülkesinin uzun yıllar boyunca İtalyan işgali altında kalması, İskenderiye'de yaşadığı ilk gençlik aşkı, hayatının erken döneminde ticarete yaşadığı başarısızlık, amcasının kızıyla yaptığı başarısız evlilik, Türkiye'deyken başından geçen ve başarısızlıkla sonuçlanan evlilik tecrübesi⁷.

3. Şiirlerinden Örnekler

Ahmed Refik el-Mehdevî'nin şiirleri ilk defa Muhammed es-Sâdik el-'Affî tarafından bir araya getirilmiştir⁸. Birinci ve ikinci dönemlerdeki şiirleri çok az olup bunların da pek azı günümüze ulaşmıştır. Nitekim Libya'da, şairin divânını yayınlamak üzere görevlendirilen "Lecnetu'r-Refikiyyât" adlı özel komisyon da eserleri **üçüncü ve dördüncü dönemler** alt başlıklarıyla yayınlamıştır⁹; çalışmamızda ele alacağımız şiirlerinden ulaşabildiklerimizin söyleniş tarihleri de zikredilmiştir. Çalışmalarının içinde en çok üçüncü dönemdeki şiirleri yer tutar. Bunlar şairin, Türkiye'de sürgündeyken yazdığı şiirleridir.

1951-1961 arası şairin hayatındaki beşinci ve son dönem olarak adlandırılır.

Ahmed Refik el-Mehdevî, hem söylediği şiirlerin miktarının çokluğu bakımından hem de çok çeşitli konularda şiir söylediği için önemlidir. Bu durum onun şiirlerinin halk üzerindeki tesirini artırıyordu. Bingâzî'de bulunduğu ve işgalin bütün şiddetiyle ülkenin üstüne çöktüğü dönemde, halk gazeteleri takip ederek "Acaba el-Mehdevî hangi konuda ne diyecek, nasıl bir şiir söyleyecek?" diye merakla bekliyordu.

Günlük olayları öylesine takip ederek şiirler yazıyordu ki, aslında el-Mehdevî ile çağdaşı birkaç şairin şiirleri izlenerek, Libya'nın geçirdiği siyasî, sosyal ve ekonomik tarih incelenebilir.

el-Mehdevî gözlerini dünyaya açtığı anda ve sanatçı ruhu ve kimliği oluşmaya başladığında sadece Libya şiiri değil Arap şiirinin de ufkunda, dağılma sürecini yaşayan büyük bir coğrafyanın parçaları durumundaki ülkelerin, aynı anda Batı ile karşılaşan aydınları olarak şairlerin önünde yeni eğilimler belirmeye başlamıştı. Bunların en önemlisi ve en kapsamlısı, şairlerin genel olaylarla ilgilenmeye başlamalarıydı. Modern dönemin bu ilk temsilcilerinin kendilerini içinde bulduğu döneme neoklasik dönem denmektedir.

Bu dönem şairlerinin şiirleri, dönemin siyasî ve sosyal şartları göz önünde bulundurularak incelenmelidir. Aralarındaki etkileşim hakkında da bilgi sahibi olmak gereklidir.

Daha önce ülkesini işgal edenlere karşı mücadele eden şair, bu son dönemde, ülke içindeki bozuklukların düzeltilmesi yolunda çalışıyordu. Zaten bu konudaki hassasiyetinden dolayı milletvekili oldu. el-Mehdevî gurbette olduğu için kendini memleketinin

7) *Kissatu'l-Edeb fi Libya'l-'Arabiyye*, s. 403.

8) Bkz.: *Divânu Refik -Şâ'iru'l-Vataniyyeti'l-Libiyye*.

9) 1. *Divânu Şâ'iri'l-Vatani'l-Kebîr - Ahmed Refik el-Mehdevî- (el-Fetretu's-sâliye 1925-1946)*; 2. *Divânu Şâ'iri'l-Vatani'l-Kebîr - Ahmed Refik el-Mehdevî- (el-Fetretu'r-râbi'a ve'l-ahîra min 1946-1961)*.

meselerinden uzak görmüyor, tam aksine bütün olup bitenleri büyük bir hassasiyetle izliyordu.

el-Mehdevî'nin şiirleriyle, modern Libya şiiri şekil, içerik ve akımlar anlamında gelişim yönünde yeni bir hareket kazandığı gibi en yüksek derecesine ulaşmıştır.

Libya'dakine benzer bir siyasî süreci geçirmekte olan Mısır ve Irak'taki edebî çevreleri de izleyen el-Mehdevî elbette ki oralardaki şairlerden etkilenmiştir.

Kendisinin çağdaşı olan Ahmed Şevkî (1868-1932)¹⁰, Hâfız İbrâhîm (1971-1932)¹¹, Cemîl Sidkî ez-Zehâvî (1863-1936)¹², Halîl Mutrân (1871-1949)¹³ ve Ma'rûf er-Rusâfî (1875-1975)¹⁴ gibi neoklâsik dönemin önde gelen şairlerinin çalışmalarından etkilendi, beslendi; onların üsluplarını, biçimsel özelliklerini ve toplumsal olaylara yaklaşımlarındaki yöntemlerini aldı.

el-Mehdevî, klâsik kültürle ilişkisinin derinliği bağlamında, adı geçen şairler kadar eski ile irtibatlı değildi belki ama, onların samimî bir izleyicisi ve öğrencisi olarak Libya'da önemli bir temsilci oldu ve derin bir iz bıraktı¹⁵.

Şiirleri incelendiğinde görülecektir ki, Bârûdî (öl. 1904) ve Ahmed Şevkî'den el-Mutenebbî (915-965), el-Buhturî (öl. 897) Ebû Temâm (öl. 845)'a kadarki geniş bir yelpazede etkilenmeler yaşamıştır. İlk şiirinden son dönemlerine kadar el-Mehdevî üslup ve içerik yönünden hep yeni bir şeylerin arayışı içinde olmuştur.

Refîk'in Arapların dışında kalan yabancı ediplerden ve onların üsluplarından etkilenmesi konusunu da açıklığa kavuşturmak gerekir. Öncelikle onun yaşadığı dönem, genel olarak Arap toplumlarının batı ile temaslarının Libya gibi bazı yerlerde yeni başladığı, Mısır ve Lübnan gibi bazı yerlerde de yoğunlaştığı bir dönemdir. Bu temas Refik için ancak Batıların yazdıklarını Mısırlı edipler aracılığıyla kısmen izlemek demektir. Böyle

10) Ahmed Şevkî b. 'Alî b. Ahmed Şevkî, "Emîru'ş-şu'arâ" lâkaplı Türk asıllı Mısırlı şair. Şiirlerinde daha çok yüz yüze görüştüğü Sultan Abdülhamid başta olmak üzere Osmanlı padişahlarını, Osmanlı Devletinin girdiği savaşları ve buradaki askerlerin kahramanlıklarını konu edinir. Hayatı ve şiirleri için bkz.: Ramazan Şeşen, "Ahmed Şevkî", *DİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi)*, I-XXIX, İstanbul, 1988-2005 (Yayını sürüyor), II, 136-138; Jacob M. Landau, *Modern Arap Edebiyatı Tarihi (20. Yüzyıl)*, Çev.: Bedrettin Aytaç, Ankara, 2002, s. 33-35; Ahmet Kâzım Ürün, *1868-1932 Mısır'da Türk Bir Şair Ahmet Şevki*, İstanbul, 2002.

11) Muhammed Hâfız b. İbrâhîm Fehmî, "Nil Şairi" lâkaplı Mısırlı edip. Anne tarafından Türk asıllıdır. Hayatı ve şiirleri hk bilgi için bkz.: Hüseyin Yazıcı, "Hâfız İbrâhîm", *DİA*, XV, 91-92; Jacob M. Landau, *a.g.e.*, s. 35-36.

12) Cemîl Sidkî b. Muhammed Feydî b. el-Munlâ Bâbân, Bağdat'ta doğmuş ve orada vefat etmiştir. Arap şiirinin Neoklâsik döneminin önde gelenlerindedir. Hayatı ve eserleri hk. bilgi için bkz.: Hayreddîn Ziriklî, *el-'Alâm (Kâmûsu terâcîme li eşhuri'r-ricâli ve'n-nisâ min'el-'Arab ve'l-musta'rabîn ve'l-musteşrikîn)*, I-VIII+I-II, 9. Baskı, Beyrut, 1990, II, 138-139; Jacob M. Landau, *a.g.e.*, s. 71-74.

13) Halîl b. 'Abdî Yûsuf Mutrân, Lübnanlı şair, edip ve tarihçi. Hayatı ve eserleri hk. bilgi için bkz.: Hayreddîn Ziriklî, *a.g.e.*, II, 320; Jacob M. Landau, *a.g.e.*, s. 36.

14) Ma'rûf b. 'Abdî'l-Ganî el-Bağdâdî er-Rusâfî, Kerkük asıllı Bağdat doğumlu Iraklı şair. Hayatı ve eserleri hk. bilgi için bkz.: Hayreddîn Ziriklî, *a.g.e.*, VII, 268-269; Jacob M. Landau, *a.g.e.*, s. 73-74.

15) *Refik Şâ'iru'l-Vatan*, s. 47.

olunca, herhangi bir doğrudan etkilenme söz konusu değildir. Olsa olsa Batıdan doğrudan etkilenen Arap ediplerin eserleri aracılığıyla Batıda olup bitenlerden haberdar olma şeklinde dolaylı bir etkilenmeden söz edilebilir.

Çalışmamızda el-Mehdevî'nin çeşitli şiirlerini konulara göre ayırarak ele alacağız. Ayrıca her konu başlığı altındaki şiirler kendi arasında, tarihleri tespit edilebildiği ölçüde kronolojik olarak sıralanmıştır. Burada, bir makalenin sınırlarının izin verdiği ölçüde çok sayıda şiir örneği vermeye çalıştık ama, bu defa da şiirlerin uzunluğu dolayısıyla tamamını alamadık. Şiirlerin, tamamını temsil etme özelliğine sahip bazı beyitleri seçme yoluna gittik.

3. 1. Vataniyyât -Vatan Şiirleri-

Libya şiirinde vatan teması dendiğinde akla ilk gelen isim el-Mehdevî'dir ama, bunun kadar önemli bir husus da şudur: Modern Libya şiirindeki en çok yer işgal eden dolayısıyla en önemli tema vatan temasıdır. Vatan sevgisi, vatan özlemi, vatanın bağımsızlığı, vatan için ölüm vs...

el-Mehdevî, vatan sevgisi konusunda, kendisine verilen **şâ'iru'l-vatani'l-kebir -bü-yük vatan şairi-** unvanını hak edecek kadar çok sayıda ve çeşitlilikte şiir yazdı. Bunun çeşitli sebepleri vardı. En başta, kendisi henüz 13 yaşındayken, işgal altındaki ülkesinden ayrılmak zorunda kalmıştı. Sonra dönüp ülkesinde çalışmaya başladıysa da işgal bütün acımasızlığıyla devam etmekteydi. Bu durum şairi çok üzmüş ve kendince bir mücadeleye yöntemi geliştirmesine sebep olmuştu. Artık işgale karşı mücadele ruhunu körükleyecek şiirler yazacak ve insanların direnme gücünü ayakta tutmaya çalışacaktır. Nitekim bunu o kadar etkili bir şekilde yapmıştır ki İtalyanlar, şairin Libya'da daha fazla kalmasının kendilerine zarar vereceğini gördüklerinden dolayı onu ülke dışına çıkmaya zorlamışlardır. Yirmi yıldan fazla süren sürgün hayatı onun vatan hasretiyle yanıp tutuşan yüreğinin ateşini iyice körüklemiştir. Şairin vatandan ayrılışın üzüntüsü, hasreti ve mutlaka kavuşacak olmanın özleminden ibaret duygularının macerasını, "**vataniyyât**" -*vatan şiirleri*- başlığı altında toplanabilecek şiirlerinden izleyebiliriz. **Vatan Şairi - Milli Şair** unvanı şaire o kadar uygun düşmüştür ki, kendisinden başkası için bu unvan kullanılmamıştır. Vatan teması, ne klâsik şiirde ne de onu izleyen dönemlerde pek yoktur. Ancak ilk defa Endülüs şairleri, ayrıldıkları yerleri bir müddet sonra özlemeye başladıklarında memleket özlemi konusunu işlemeye başlamışlardır. Vatan sevgisi ve özlemi konusu modern dönem şiirine, coğrafi parçalanmışlık içindeki toplumların temsilcisi durumdaki şairlerin duygularını doğal bir ifade biçimi olarak uygun düşmektedir.

3.1.1. Ba'de 'Âmin -Bir Yıl Sonra- 1926

Aşağıdaki Ba'de 'Âmin¹⁶ adlı şiir ise ülkesinden zorla çıkarılan bir vatanseverin, ayrılışının üzerinden bir yıl geçtikten sonraki duygularını dile getirmektedir. 20 Haziran 1925'te Bingazi'den gemiyle ayrılmıştır; şiiri yazdığı tarih ise 20 Haziran 1926'dır. Bu şiirini Ceyhan'da iken yazmıştır. Bir sürgün olarak geldiği Ceyhan'da hiç mutlu değildir, morali bozuktur; Ceyhan ve oradaki insanlarla ilgili olarak dile getirdiği olumsuz

16) Bu şiirden, el-Hafâcî'nin eserinde **Hanînen ilâ Bilâdî -Memleketimin Özlemiyle-** adıyla söz edilmektedir. Bkz: *Kissatu'l-Edeb fi Libya'l-'Arabiyye*, s. 346.

ifadeleri bu bağlamda değerlendirmek gerekir. Nitekim 1938'de yazdığı Min Ceyhân - Ceyhan'dan- adlı şiirinde de, kendisinin saygın bir insan olduğunu, ne olursa olsun buradan kaçmanın kendisine yakışan bir davranış olmayacağını anlatır. Bazı beyitleri şöyledir¹⁷ (Tavil):

فَمَا نَلْتُ فِي أَثْنَاءِهِ غَيْرَ أَحْزَانِ	تَكَامَلَ حَوْلَ مَنْدُ فَارَقْتُ أَوْطَانِي
تُقَلِّقُ بِي حَتَّى أَتَتْ أَرْضَ حَيْحَانَ	نَوَى قَذْفَ، زُمَّتْ رَكَابِي، وَلَمْ تَزُنْ
تَأَلَّبَ فِي أَرْجَائِهَا شَرُّ سَكَّانِ	فَأَلَقْتُ عَصَا التَّسْيَارِ فِي شَرِّ بُعْعَةِ
سَأَلَقِي صَعَارًا، مِنْهُ يَأْتَفُ وَجْدَانِي	تَرَكْتُ بِلَادِي، إِذْ شَعَرْتُ بِأَتْنِي
لِعِزِّ، فَكَانَا فِي الْمُصِيبَةِ سَيَانِ	وَسِرْتُ لِأَرْضِ غَيْرِ أَرْضِي مُؤْمَلَا

-Vatanımı terk edeli tam bir yıl oldu; elime kederden başka bir şey geçmedi.

-Üzerime yüklenen sıkıntılar, beni yolculuğa sürükledi; Ceyhan topraklarına getirdi.

-Yolun gidişatı beni kötü insanların bir araya geldiği çok kötü bir köşeye attı.

-Ülkemi terk ettiğimde, aşağılanmaya maruz kalacağımı ve vicdanımın bunu kabul lenemeyeceğini hissetmiştim.

-(Ülkemden) ayrı topraklarda kalırsam yüceleceğimi ümit etmiştim ama, belâları itibariyle aynı çiktular¹⁸.

3.1.2. Hicretun ve Vedâ'¹⁹ -Göç ve Vedâ- 1936

Şair 1934'te Libya'ya gelir ama İtalyanlar onun söylediklerinden ve etrafını etkilemesinden rahatsız olurlar ve tekrar yurtdışına sürerler.

Ayrılığın acısını bilmektedir ve bu yüzden çok üzgündür; 1936'da el-Mehdevî yine Türkiye'ye hareket etmek üzere gemiye binmek için geldiği limanda arkadaşlarına söylediği Hicretun ve Vedâ' -Göç ve Vedâ- adlı şiirin giriş bölümü şöyledir (Vâfir):

وَدَاعَا! أَيُّهَا الْوَطَنُ الْمَفْدَى!	رَحِيلِي عَنْكَ، عَزَّ عَلَيَّ جَدًّا
إِذَا أَنَا عِشْتُ، حُرًّا مُسْتَبِدًّا!	وَحَيَّرَ مِنْ رَفَاهِ الْعَيْشِ، كَدًّا
لَأَعْلَمُ، أَنِّي قَدْ جِئْتُ إِذَا!	سَارَحَلُ، عَنْكَ، يَا وَطَنِي، وَإِنِّي

17) Dîvânu Şâ'iri'l-Vatani'l-Kebîr - Ahmed Refik el-Mehdevî- (el-Fetretu's-sâlise 1925-1946), s. 139.

18) Dîvânu Şâ'iri'l-Vatani'l-Kebîr - Ahmed Refik el-Mehdevî- (el-Fetretu's-sâlise 1925-1946), 7-8.

19) Bu şiir bazı kaynakların yanı sıra el-'Affî'nin eserinde el-Firâk -Ayrılık- adıyla yer alır. Bkz.: Dîvânu Refik -Şâ'iru'l-Vataniyyeti'l-Lîbiyye-, I, s. 23-24.

-Ruhum sana feda olsun ey vatanım! Senden ayrılmak beni kahrediyor. Elveda...

-Hür ve dilediğini yaparak yaşadıktan sonra, sıkıntı içinde yaşamak, refah içinde yaşamaktan iyidir.

-Senden ayrılıyorum ey vatanım! Bunu yapmak zorunda olduğumu biliyorum.²⁰

3.1.3. Yâ Eyyuhe'l-Vatan -Ey Vatan- 1936

Sürgün hayatını sürdürdüğü Ceyhan'da o hep ülkesini düşünmektedir. Bu dönemde şair, İtalyan işgaline karşı şiddetle karşı çıkmaktadır; yapılanların hukuken bir gasp olduğunu haykırmaktadır. İtalyanların Libya'yı medenîleştirmek, geliştirmek ve halkın refahını artırmak amacıyla geldikleri iddiaları da zamanla çürümeye başlamıştır.

Baş tarafını sunduğumuz **Yâ Eyyuhe'l-Vatan** adlı şiiri onun vatan sevgisinin yüzey-sel bir ilgiden ibaret olmadığını güzel anlatmaktadır. Şiirin baş tarafı şöyledir (Kâmil):

شَوْقًا إِلَيْكَ ، فَكَيْفَ حَالُكَ بَعْدَنَا	يا أيها الوَطَنُ المقدسُ عِنْدَنَا
عَثْهَا وَلَا نَرْضَى سِوَاهَا مَوْطِنًا	كُنَّا بِأَرْضِكَ لَا نَرِيدُ تَحْوُلًا
بِالذَّلِّ كَانَتْ مَا أَلَدُّ وَأَحْسَنًا	فِي عَيْشَةٍ لَوْ لَمْ تَكُنْ مَمْرُوجَةً
وَأَبَى لَنَا شِمْمُ التُّفُوسِ وَعِزُّنَا	عَفْنَا رَفَادَ الْعَيْشِ فِيكَ مَعَ الْعَدَا

-Ey mukaddes vatanımız! Seni özledik. Bizden sonra halin nicedir?

-Oradayken ne senden ayrılmayı istemiştik ne de senden başkasını vatan olarak kabullendik.

-Aşağılanmanın bulaşmadığı bir hayatı orada yaşayabilseydik ne kadar güzel olurdu!

-(Ama) düşman gelince, refah ve varlık içindeki hayatı terk ettik; izzet-i nefsimiz ve gururumuz (böyle yaşamayı) reddetti.²¹

3.1.4. Min Ceyhân -Ceyhan'dan- 1938

Bu şiirinde kızgındır ama vakurdur, kadere razıdır. Bu ikinci sürgün edilişinde daha olgunlaşmış bir duygusallıkla karşılaşılıyor. Belki de ülkesine gidip tekrar geldikten sonra, orada bazı iyileşmelerin olabileceğini bir şair ön sezisiyle görmekte ve kendi kendine sabır tavsiye etmektedir (Mutekârib):

وَيَكِي عَلَى عَصْرِهِ الذَّاهِبِ	غَرِيبٌ يَحِينُ لِأَوْطَانِهِ
بَعِيدٍ عَنِ الْخَلِّ وَالصَّاحِبِ	رَمْتَهُ الْمَقَادِيرُ فِي مَوْطِنِ
وَلَا فَرْ، كَالْخَائِفِ الْهَارِبِ	تَعَرَّبَ مُدْشَبًّا، لَمْ يَسْتَرْحِ

20) Dîvânü Şâ'iri'l-Vatani'l-Kebîr - Ahmed Refik el-Mehdevî- (el-Fetretü's-sâlise 1925-1946), 53-54.

21) Dîvânü Şâ'iri'l-Vatani'l-Kebîr - Ahmed Refik el-Mehdevî- (el-Fetretü's-sâlise 1925-1946), s. 69-71.

سَوَىٰ أَسْفٍ، مُضْمِرٍ	أَضَاعَ الشَّبَابَ وَ لَمْ يَكْتَسِبْ
وَقَدْ كَانَ فِي عِزَّةِ الْغَاظِبِ	تَعُودُ بِالرَّغْمِ حِلْمَ الذَّلِيلِ
يَسْغُ جَنْفَ الْعَاجِزِ الْغَالِبِ	وَمَنْ يَنْأَى عَنِ أَرْضِ أَوْطَانِهِ
وَلَا أَقْبِلُ الذَّلَّ مِنْ غَاصِبِ	وَلَكِنِّي لِأَسْبِغُ الْمَهْوَانَ
فَمَوْتِي عَلَى الْعِزِّ مِنْ وَاجِبِي	رَبِّتُ عَلَى الْعِزِّ، مِنْ نَشَاتِي

- Gurbette olan yurdunu özliyor ve geçip giden zamanına ağlıyor.
- Kader onu arkadaşlarından ve dostlarından uzaktaki topraklara attı.
- Gençliğinden beri gurbetlerde... Ne rahat etti ne de korkaklar gibi firar etti...
- Gençliğini mahvetti ama eline insanı zayıflatan bir üzüntüden başka bir şey geçmedi.

- Güçlü kişinin şerefine sahip iken şimdi ister istemez zillete alıştı.
- Kim vatanından uzaklaşırsa, zillet ve acizlik lokmasını hazmetmek zorunda kalır.
- Ama ben ihanete tahammül edemiyorum; bir de zorbanın aşağılamasını kabul edemiyorum.
- Çocukluğumdan beri şerefli bir şekilde yetiştirildim; öyle de ölmem gerekir.²²

3.1.5. 'Avdetu'l-garîb -Gurbetçinin Dönüşü- 1946

'Avdetu'l-garîb adını taşıyan aşağıdaki şiiri ise bir yandan nihayet memleketine dönmüş olmanın (1946) sevincini diğer yandan bağımsızlık mücadelesiyle geçen yılların ülkesinde bıraktığı izlerden duyduğu üzüntüyü yansıtırken aynı zamanda ülkedeki bölünmüşlükten duyduğu endişeyi de dile getirmektedir. Ama artık ülkesinin meseleleriyle daha yakından ilgilenebilmektedir. Bazı beyitleri şöyledir (Kâmil):

عَادَ الْغَرِيبُ إِلَى بِلَادِهِ	رَجَعَ الْمَطْوُوحُ مِنْ بَعَادِهِ
وَالشَّوْقُ يَلْتَهَبُ فِي فُؤَادِهِ	الْحُبُّ يُفْعِمُ رُوحَهُ
هِيَ، تُضَاعَفُ مِنْ جِهَادِهِ	وَبَشَائِرُ الْمُسْتَقْبَلِ الرَّأ
هِيَ وَحَدَّهَا، أَقْصَى مُرَادِهِ	لَيْرَى حَيَاةً، حُرَّةً
بَلَغَ النَّهَابَةَ فِي اشْتِدَادِهِ	ظَلَمَ الْعَدُوَّ وَجَوْرَهُ

- Gurbetçi (istemedi gönderildiği) uzaklardan döndü; gurbetteki memleketine geri geldi.

-(Vatan) aşkı ruhunu dolduruyor; (onun özlemi de) kalbinde yanıp duruyor.

22) Dîvânu Şâ'iri'l-Vatani'l-Kebîr - Ahmed Refîk el-Mehdevî- (el-Fetretu's-sâlise 1925-1946), s. 139.

-Parlak bir geleceğin habercileri (olan gelişmeler), tek maksadı olan özgür bir hayatı görmek yolundaki çalışma azmini kat kat artırıyor.

-Düşmanın haksızlığı ve eziyeti sertleşme anlamında son haddine vardı.²³

Şair 1946'da ülkesine döndükten sonra, Kral'a da çağrılarda bulunur ve ülkede birlik ve beraberliğin sağlanması için ön ayak olması gerektiğini ifade eder. Yaklaşık otuz yıl süren mücadelenin boşa gitmemesi için herkesin el ele vermesi gerektiğini sık sık vurgular²⁴.

3.1.6. Vahdetu Lîbyâ -Libya'nın Birliği- 1946

Lîbya'nın bağımsızlığı kadar birliği de önemlidir. Trablus ve Bingazi bölgelerinin birbirinden ayrılması gündeme geldiğinde el-Mehdevî ve onun gibi düşünenler sadece özgürlük değil parçalanmama konusunu sık sık dile getirirler. Bazı beyitleri aşağıda sunulan Vahdetu Lîbyâ bu amaçla yazdığı şiirlerinin başında gelir.

هـو لله وَأَبْنَاءِ الْوَطَنِ	لَمَنْ الْمَلِكُ؟ أَوِ الْمَلِكُ لِمَنْ؟
لَمْ تَكُنْ سَادَتُهُ نَحْنُ، فَمَنْ؟	وَطَنُ آبَائِهِ نَحْنُ، فَإِنْ
عَزَّ مِنْ أَرْوَاحِنَا، فَهِيَ تَمَنَّ	نَحْنُ نُحَيِّهِ وَتَقْدِيهِ بِمَا
غَيْرِهِ، فَهُوَ حَقِيرٌ مُمْتَهَنٌ	إِنَّ مَنْ يَرْضَى بَعِيْشٍ، فِي حِمَى
خَلَعَ نِيرَانَ الذُّلِّ أَوْ لُبْسِ الْكَفَنِ	لَيْسَ لِلْأَحْرَارِ فِي الدُّنْيَا سِوَى

-Bu devlet kimin? Veya kimin bu devlet? O Allah'ındır... Bir de bu vatan çocukları-nın...

-Bu memleketin çocukları biziz. Ona biz sahip çıkmazsak, kim çıkacak?

-Onu ruhumuzdan aziz bilerek, kendimizi feda ederek yaşatırız; bedeli budur.

-Başkasının koruması altında yaşamaya razı olan aşağılıktır, hor görülür.

-Hür yaşayanın dünyada aşağılık ateşinden kurtulmak ya da kefen giymekten başka seçeneği yoktur.²⁵

23) Dîvânü Şâ'iri'l-Vatani'l-Kebîr -Ahmed Refik el-Mehdevî- (el-Fetretu'r-râbi'a ve'l-ahîra min 1946-1961), s. 3-6.

24) İle'l-Emîr adlı şiiri için bkz.: Dîvânü Şâ'iri'l-Vatani'l-Kebîr -Ahmed Refik el-Mehdevî- (el-Fetretu'r-râbi'a ve'l-ahîra min 1946-1961), s. 9-13.

25) Dîvânü Şâ'iri'l-Vatani'l-Kebîr -Ahmed Refik el-Mehdevî- (el-Fetretu'r-râbi'a ve'l-ahîra min 1946-1961), s. 7-8.

3.2. Tasvir

Refik tabiat tasvirleri yaparken en çok Ahmed Şevkî'den etkilendi. Tabiat tasviri temasını ele alırken, neoklâsik akımın önde gelenleri, Abbâsî ve Endülüs şairlerinden etkilendiğinden, Refik'in de bunlardan dolayı olarak etkilendiğini söyleyebiliriz. Tabiat tasviri yaparken zaman zaman eski kalıplara başvurmuştur. Tabiatı bir zevk, sefa ve eğlence mekanı ve aracı olarak gördüğünden, bu yöndeki algılamalarını şiirlerine yansıtmıştır.

Vatanını bu kadar seven bir şairin, fırsatını bulduğunda onun güzelliklerini tasvir etmesi kadar normal bir şey düşünülemez. O da öyle yapmıştır. Aslında el-Mehdevî'nin çağdaşı olan geçiş döneminin bu ilk şairleri, şiirin bütün imkanlarından faydalanarak insanları bilgilendirmeye, bilinçlendirmeye ve coşturmaya gayret etmekteydiler. Dönemin şartları ve özelliği onları, vatan sevgisi temasını bütün yönleriyle ele almaya yöneltmişti. Ama vatanın güzelliklerini tasvire sıra geldiğinde hiç biri diğerinden geri kalmıyordu. Ülkesinden uzun süre ayrı kalan el-Mehdevî de, uzaktayken özlemini duyduğu vatani için güzel tasvir şiirleri kaleme alıyordu. Libya'daki şairlerin içinde, tabiat tasviri temasına en çok yer veren Refik'dir.

3.2.1. Juliana -Juliana- 1936

Juliana, Bingâzî Bölgesinde yer alan güzel bir tatil beldesidir. Temiz havası ve sahilleriyle bilhassa yaz aylarında çevre halkının rağbet ettiği bir yer olarak şairin de anıları arasında özel bir yere sahiptir. Bu şiiri kaleme aldığı 1936 yılında yani ülkesinden 10 yıl ayrı kaldıktan sonra, özlediği yerlerden biri de Juliana'dır. Juliana'yı çeşitli yönleriyle tasvir ettiği bu şiirine şair, İmru' u'l-Kays'ın mu'allakasına başladığına benzer bir ifadeyle "Kif" kelimesiyle, arkadaşını Juliana'da durup gurubu seyretmeye çağırarak başlar. Aynı adı taşıyan şiirin bazı beyitleri şunlardır:

قَفْ بِحُلْيَانَا، إِبَانِ الْأَصِيلِ وانظر الشَّمْسُ، قُبَيْلَ الْمُعَرَّبِ
وانظر البحرَ، له لَوْنُ الشَّمْسِ! حينَ رَقَّ الجَوْ صَفْوًا، رَاقَ مَاءً
يَتَوَالَى المَوْجُ فِيه، كلما صَفَقَتْ جَانِبَهُ، رِيحٌ عَلِيلٌ

رَاحَ يَحْكِي رَاقِصًا مِنْ طَرَبِ

وعلى السَّاحِلِ رَثَّتْ نَعَمَاتُ وَقَعَتْهَا بَسَمَاتُ النِّسَمَاتِ
وَتَرَى المَوْجَ يُوَالِي اللِّمَّاتِ دَائِمَ التَّقِيلِ، لَمْ يُشْفِ العَلِيلِ

مِنْ تُغُورِ بَسَمَتٍ عَن ذَهَبِ

- Grup vakti Juliana'da dur ve batan güneşi izle...
- Ve güneş rengi denize bir bak! Semâ pırl pırlıken parıldayan suya...
- Yumuşak bir esinti vurduğunda dalgalar birbirini izler... Arka arkaya gelirler dansedercesine...
- Sahilde, meltemin fısıldadığı nağmeler yankılanır.
- Dalgaların, (sahili) öpüp durduklarını görürsün... Susuzluğu gidermeyen öpücüklerle...
- (Gülümseyince ortaya çıkan) altın dişler gibi, (sıra sıra) dalgalar...

Bu güzel şiirin ilk beyitleri gecesi ve gündüzüyle sahili tasvir ederken ilerleyen beyitlerde şair, denizin dalgalarının gelgitleri gibi hayatın da kendi gelgitleriyle bizi peşinden sürüklediğini anlattığı bölüme geçer. İlk bakışta tasvir temasıyla başlayan şiir hikmetli beyitlerle sona erer.

تَعَبٌ مُتَّصِلٌ هَذِي الْحَيَاةُ! نَحْنُ مِنْ بَاطِلِهَا فِي غَمَرَاتِ
صَارَ فِيهَا الْحَقُّ بَيْنَ الشَّهَابِ خَافِيًا، وَالْعَقْلُ أَمْسَى كَالدَّلِيلِ

تَاهَ عَنْ مَقْصَدِهِ فِي غَيْبِ

عَادَةُ الدُّنْيَا، عَبُّوسٌ وَابْتِسَامٌ مَا لِحَالِ سَرٍّ أَوْ سَاءِ دَوَامٍ
تَنْقِضِي أَعْمَارَنَا دُونَ الْمَرَامِ وَبِنَا شَوْقٌ لِوَرْدٍ مُسْتَحِيلِ

مِنْ سَرَابٍ لَامِعٍ فِي سَبَبِ

هَكَذَا بَيْنَ اتِّعَازٍ وَاعْتِبَارِ وَالتَّذَادِ بَاطِلِ مَرِّ النَّهَارِ
وَإِذَا بِاللَّيْلِ أَرْخَى بَسِيتَارِ لَا يُرَى فِي نَسْجِهِ الطَّرْفُ الْكَحِيلِ

غَيْرَ لَمَحٍ مِنْ بَرِيقِ الشَّهَابِ

قَلْتُ هَذَا حُلْمٌ فِي يَقْظَةٍ أَوْ خَيَالِ مَرِّ بِي فِي لِحْظَةٍ
فَأَهَابَ الْحَقُّ بِي فِي لَفْظَةٍ وَهَلِ الْعَيْشُ سِوَى حُلْمٍ طَوِيلِ

فَاتَّبِعْهُ لَا تُعْتَرِزْ بِالْكَذْبِ!

- Bu hayat, iç içe geçmiş sıkıntılar (yumağı)dır. Biz de onun yalan dolanına dalmışız.
- Hayatın göz alıcı (parlak) şeyleri arasında hakikat görünmez olur; akıl da karanlıkta yolunu kaybetmiş rehber gibi kalakâlır.
- Dünyanın huyu böyledir; bir güler yüzlü, bir asık suratlı... Ne sevindirici (olan) ne de üzücü (olan şey) öylece sürüp gider.
- İsteğimize kavuşmadan geçip gider ömrümüz; çölde parlayan serapta (ki gibi kavuşulması) imkansız bir kaynağın özlemidir içimizdeki...
- İşte böyle vaaz ve nasihatlerle bir de yalan zevklerle uğraşarak geçip gider günler.
- Gece (karanlık) perdesini (üzerimize) örtünce yıldızın parıltısı gibi görülen göz kırpışlarından başka bir şey görünmez.
- Derim ki, bu, uyanikken görülen bir rüyadır ya da bir anda gelip geçen bir silüettir.
- Gerçek beni bir sözle kendime getirir. Ömür (dediğin şey) uzun bir rüyadan başka nedir ki? Dikkat et! Aldanma!²⁶

3.2.2. Zehretu'l-Verd -Gül- 1959

Tabiat tasviri şiirleri arasındaki birçok şiirinden biri de Zehretu'l-Verd -Gül-adlı kısa şiiridir.

يَا وَرَدَةَ الصَّبَاحِ يَا نَدِيَّه
يَا بِهِجَةَ الْأَرْوَاحِ يَا حَبِيْبَه
يَا حَجَلًا فِي وَجَنَةِ الصَّبِيَّه
يَا شَفَةَ شَهْوَتِهَا نَارِيَه
يَا وَجَنَةَ بَقْبَلَةَ مَكْوِيَه
يَذْهَبُ بِي حُسْنُكَ يَا شَذِيَّه
وَجَسْمُكَ النَّبِضِ حَيَوِيَّه
إِلَى مَعَانَ حُلُوهِ حَقِيْبَه
كَأَنَّهَا الْعَوَاطِفُ الْجُنُسِيَّه
لَوْ صُوِّرَتْ أَلْوَانُهَا مَرْتَبَه
فَكَانَ مِنْهَا الشَّهْوَةُ الْعَتِيَّه
لَوْنُ الْحَيَاءِ حَمْرَةً وَرَدِيَّه

- Ey sabahın gülü! Ey çiğ tanesi!
- Ey ruhların sevinci! Ey sevgili!
- Ey kız çocuğunun yanağındaki mahcubiyet!
- Ey arzusu yanıp tutuşan dudak!
- Ey bir öpücük ile yanan yanak!
- Ey güzel kokan! Güzelliğin ve hayat bahşeden görünüşün götürüyor beni...
- Gizli ve güzel anlamlar (ın dünyasın)a...
- Cinsî duygulara benzeyen duygular (ın dünyasın)a...
- Renklerinin görüntüsü anlatılacak olsa...
- Kızgın arzulardan bahsetmek gerekirdi...
- Gül kırmızısı, utanmanın rengidir.

وَالْعَيْظُ أَفْوَى حَمْرَةَ دَمِيهِ -Öfke (nin kırmızısı) daha kan kırmızısıdır.
 وَللسُّرُورِ صِفَةٌ جَلِيَّةٌ -Sevincin ise üstün vasıfları vardır.²⁷

3. 3. Medhiye

Modern döneme geçişin temsil edildiği ve neoklâsizm adı verilen bu dönemin şairleri de methiyeden uzak durmamışlardır.

Refik de medhiyelerinden birinde, “Dostlarımı sevdiğim için methediyorum, kimseyi bir ihtiyacım (ın giderilmesi) için övmedim” demek ihtiyacını duymuştur.

Refik gerçekten de sevdiklerini övmek ve yüceltmek için yazmış, yazarken klâsiklerin üslubunu benimsemiştir. İçerik ve övme için kullandığı sıfatlar açısından klâsiklerle karşılaştırıldığında bir gelişme sergilediği söylenemez. Yine de övülenin faziletleri anlatırken kendine mahsus bir üslubu vardır.

Diğer yandan, ülkenin içinde bulunduğu kritik dönemde, insanlar arasında birlik ve beraberlik ruhunun yaratılması ve yaygınlaşması hususunda el-Mehdevî gibilerin önemli bir rolü vardı. Onlar bunu yaparken bir yandan da etraflarına iyimserlik yaymak ve güzellikleri hatırlatmak zorundaydılar. Refik için methiyeler bu amaca yönelik bir araçtı. el-Mehdevî'nin medhiyelerinde yağcılık, yaltaklanma veya bir menfaat beklentisi yoktur. 20 yıla yakın sürgün hayatına rağmen el-Mehdevî güzellikleri dile getirmeye başladığında, beklendiği gibi karamsar değildir. Çok sayıda methiyesi vardır.

3.3.1. Derne -Derne- 1935

Derne, Libya'nın kuzeydoğusunda Akdeniz kıyısında yer alan ve aynı bölgede yer alan Bingazi'den sonraki ikinci önemli şehirdir. Kervan ve hac yollarının üzerinde olması sebebiyle Osmanlılardan önce fazla gelişmemiş olan Derne, Müslüman coğrafyacıların eserlerinde yer almaz. Osmanlılar burada askerî, mülkî ve adlî sistemlerini kurunca Derne nüfus ve ekonomik yönden büyüdü ve genişlemiştir²⁸.

Derne, şairin çok beğendiği bir vatan köşesidir. Duygularını dile getirdiği Derne adlı şiirinin bazı beyitleri şöyledir (Haffif):

قَلْتُ لَمَّا رَأَيْتُ دَرْنََةَ مَا هَـ هَذَا، تَبَارَكْتَ أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ
 إِنَّ هَذَا فَضْلٌ مِنَ اللَّهِ يُؤْتِيهِ هِ لِمَنْ يَرْتَضِي مِنَ الشَّاكِرِينَ
 هَذِهِ دَرْنََةُ الَّتِي كُلُّ مَا فِيهِ هَا سُورُورٌ لِأَعْيُنِ النَّاطِرِينَ

27) *Dîvânu Şâ'iri'l-Vatani'l-Kebîr -Ahmed Refik el-Mehdevî- (el-Fetretu'r-râbi'a ve'l-ahîra min 1946-1961)*, s. 305-306.

28) Derne hk. geniş bilgi ve bibl. için bkz. “Derne”, Çetin, Atilla, *DİA*, IX, 180-182.

فِي حَمَاهَا رَأَيْتُ دَارَ كِرَامٍ وَكُنَاسًا وَجَنَّةً وَعَرِينَا
 أَصْدَقُ الْقَوْلِ إِنْ أُرِدْتَ لَهَا الرِّصْدَ فَمَا، وَظَنِّي أَنِّي مِنَ النُّصَيْفِينَا
 مِثْلَ الْجَنَّةِ الَّتِي وَعَدَ اللّٰهُ هُوَ ثَوَابًا عِبَادَهُ الْمُتَّقِينَ
 حَوَتْ الطَّيِّبَاتِ مِنْ نَعِيمِ الْمُتَمِّ عَمِّ، وَالطَّيِّبَاتِ لِلطَّيِّبِينَ
 تَحْتَ جَنَاتِهَا تَفَجَّرَتِ الْأَنْهَارُ هَارُ تَجْرِي، فَقُلْتُ "إِنَّ الدِّينَ"
 إِنْ لِلطَّيِّبِ فِي الْأَصَائِلِ لِأَلْحَا نَ شَجِي تَهَيِّجُ الْعَاشِقِينَ

-Derne'yi görünce "Bu nedir?" dedim. Yapıp yaratanların en güzeli olan (Allah'ım), sen pek yücesin.²⁹

-Şüphesiz bu, Allah'ın verdiği nimetlere razı olup şükredenlere bir lütfudur.

-Burası, içinden her şey, bakanın gözlerine sevinç bahşeden Derne'dir.

-Orada cömert insanların yurdunu, ceylanların ve aslanların yatağını ve cenneti gördüm.

-Oranın dosdoğru bir tasvirini istersen, hakkını vermem gerekirse derim ki:

-Kendisin(i sevdiğin)den korkanlara Allah'ın vaat ettiği Cennet gibidir.

-Bütün nimetlerin vericisi olan (Allah)ın verdiklerinden temiz kadınlar barındırır.

"Temiz kadınlar temiz erkekler içindir."³⁰

-(Derne) Cennetin(in) altından ırmaklar fışkırır akar; ve ben "ellezine" derim.³¹

-İkinci zamanı orada, kuşların aşıkları heyecanlandıran hüznümlü terennümleri vardır.

3.3.2. 'Umer el-Muhtâr -Ömer Muhtâr- 1961

Aşağıdaki şiir Libya'nın büyük mücahitlerinden Ömer Muhtar için kaleme alınmış ve divanını hazırlayan heyet tarafından, onun mezarının üzerindeki bir mermere yazılı olarak bulunmuştur (Kâmil):

عَمْرُ الْمُحْتَارُ الشَّهِيدُ، لِحَبِيَّتِهِ فِي الْخَافِقِينَ وَفِي النُّفُوسِ جَلَالُ
 نَالَ الشَّهَادَةَ فَائِزًا بِجَهَادِهِ بَطْلًا، سَتَحْيِي ذِكْرَهُ الْأَجْمَالُ
 بَطْلًا سَيَحْلُدُ لِلْعُرُوبَةِ قُدْوَةً وَاللَيْثُ تَفْعَلُ فَعْلَهُ الْأَشْبَالُ
 سَيَظَلُّ فِي التَّارِيخِ فَرْدًا مَالَهُ مِثْلًا، وَتُضْرَبُ بِاسْمِهِ الْأَمْثَالُ
 وَقَضَائِلُ الْأَسْمَاءِ لَيْسَ لِفَخْرِهَا حَقٌّ سِوَى أَنْ تُصَدَّقَ الْأَفْعَالُ
 عَاشَ الشَّهِيدُ مُجَاهِدًا، بَعْقِيدَةً مِنْ دُونِهَا الْأَمْحَادُ وَالْأَمَالُ

29) Burada Mu'minûn Suresi, 23; 14. âyetten iktibas vardır.

30) Burada Nûr Suresi, 24; 26. âyetten iktibas vardır.

31) Burada Kur'ân-ı Kerîm'da sık sık geçen "ellezine" ile başlayan ve iman edenlere Allah'ın vaat ettiği "altından ırmaklar geçen cennet" in tasvir edildiği âyetlere işaret edilmektedir. Örnek: Ra'd, 13; 35.

لم يُعْرِهِ حَآءَ وَلَا أَمْوَالَ	سَبْعِينَ عَامًا فِي الْكِفَاحِ وَفِي التَّقَى
لَمْ تُثْنِ شِدَّةَ بَأْسِهِ الْأَهْوَالَ	وَعَلَى النَّوَابِ وَالشَّدَائِدِ صَابِرًا
فُدَيْتَ وَغَالَتْ جِسْمُهُ الْأَعْلَالَ	حُرِّيَّةَ الْوَطَنِ الْأَسِيرِ، بِرُوحِهِ
بِالرُّوحِ، لَيْسَ كَمَثَلِهِ أَبْطَالَ	إِنَّ الَّذِي يَقْدِي حَيَاةَ بِلَادِهِ

- Şehit Ömer Muhtâr'ın ününün, doğuda-batıda ve (bütün) ruhlarda bir yüceliği vardır.

- Cihadını kazanarak şehadete kavuştu; adını nesillerin yaşatacağı bir kahramandır o.

- Arapların içinde ölümsüzleştirilecek bir kahraman, gençlerin kendisinin yaptıklarını yapacağı bir arslandır o.

- Tarihte eşsiz olmaya ve adı darb-ı mesellere girmeye devam edecektir.

- Erdemli insanların övülecek tek tarafları, yaptıklarının söylediklerini onaylamasıdır.

- Şehit (Ömer Muhtar), (yücelik bakımından bütün) şerefleri ve umutları geride bırakacak bir inançla mücahit olarak yaşadı.

- Şan, şeref ve paranın değiştiremediği, savaşla ve ibadetle geçen yetmiş yıl...

- Belâlara ve zorbalıklara sabretti. Musibetler onun cesaretinin gücünü zayıflatamadı.

- Esir vatanın özgürlüğüne kendini (ruhunu) feda etti. Vücudunu zincirlere bağladı.

- Vatanın yaşaması için ruhunu feda eden kahramanın eşi benzeri yoktur.³²

3.4. Aşk

el-Mehdevî, her münasebetle güzelden hoşlandığını dile getirir. Klâsik anlamdaki, kasidenin başlangıcında yer alan ve onun bölümlerinden birini oluşturan bir "gazel" anlayışına sahip değildir. Ama müstakil olarak gazel sayılabilecek anlamları içeren şiirleri vardır ve burada yer yer eskilerin üslubunu kullanır; onların benzetme ve tasvir ögelerinden faydalanır. Meselâ sevgili ceylana, yanaklar güle, kaşlar hilâle, gözkapacağı lâleye, (gülen güzelin) dişleri inciye ve göğüsler elmaya benzetilir. Zaman zaman duygusal anlatımlarda yoğunlaştığına rastlarız.

3.4.1. Fî Sebîlî'l-Hubbi -Aşk Uğruna- 1937

Fî Sebîlî'l-Hubbi adlı şiiri, İngiltere Kralı Edward'ın, iki defa evlendikten sonra sevdiği bir kadın şarkıcı uğruna tacını ve tahtını terk etmesi üzerine kaleme almıştır³³. Çağdaşlarından ve arkadaşı Libyalı şair Ahmed eş-Şârif de aynı temayı yine aynı adı taşıyan

32) Dîvânu Şâ'iri'l-Vatani'l-Kebîr -Ahmed Refik el-Mehdevî- (el-Fetretu'r-râbi'a ve'l-ahîra min 1946-1961), s. 316-317.

33) Dîvânu Şâ'iri'l-Vatani'l-Kebîr - Ahmed Refik el-Mehdevî- (el-Fetretu's-sâlise 1925-1946), s. 97-99.

kendi şiirinde ele almıştır³⁴. İngiltere’de yaşanan bir aşk olayı Libya’nın şairlerinde yansıma bulabilmektedir. Bu konu onların, ülkelerinin dışında olup bitenleri ne kadar yakından takip ettiklerine işaret ettiği gibi söz konusu ilginin sadece Arap ülkeleriyle sınırlı olmadığını da göstermektedir.

3.4.2. Elvânu’ş-şu’ûr -Düşünceler- 1959

Elvânu’ş-şu’ûr adlı şiirde el-Mehdevî, güzele bakışını ve onun hayatındaki yerini ve önemini anlatmaktadır. Çok önemli bir konudaki anlayışını son derece yalın ifadelerle dile getirmektedir (Basît):

تَمَتُّعُ الرُّوحِ بِالْجَمَالِ	لَأَسْتَطِيعُ الْحَيَاةَ لَوْلَا
بِغَيْرِ حُبِّ لِيذِي دَلَالِ	فَمَا تَرَكْتُ الْفُرَادَ يَوْمًا
وَشَيْبِ رَأْسِي وَلَا أَبَالِي	أَهِيمٌ بِالْحُسْنِ رَغَمَ سِنِّي
تُهَيِّجُ الشَّوْقَ فِي حَيَالِي	إِنْ لَمْ تَكُنْ صُورَةَ لِحْسَنِ
مِنْ تَبْضِهِ وَالْحَيَاةِ حَالِي	أَحْسُ عَمَّا كَانَ قَلْبِي
أَحْنُ دَوْمًا إِلَى الْوَصَالِ	فَلَذَّتِي فِي الْحَيَاةِ أَنِّي
لِكُلِّ نَوْعٍ مِنَ الْجَمَالِ	لَأَنْتِي عَاشِقٌ بِطَبْعِي

-Eğer ruhum güzellikten bir zevk almasaydı yaşayamazdım.

-Şu gönlümün bir işvebâzın peşinden gitmediği gün yoktur.

-Yaşıma ve saçlarımdaki beyazlara aldırmam, ben güzelliğe vurgunum.

-Hayalimdeki özlemi heyecanlandıracak bir güzellik yoksa eğer,

-Sanki kalbim yaşamıyor ve atmıyormuş gibi kederlenirim.

-Hayattaki zevkim, hep kavuşma özlemiyle yaşamaktır.

-Yaratılışım böyle, ben güzelliğin her türlüüne tutkunum. 35

3.4.3. Mezhebî fi'l-hubb Aşk Anlayışım- 1960 (Basît)

أَنِّي أَعِيشُ لِأَجْلِ الْحُبِّ فِي الْكِبَرِ	قَدْ عَشْتُ بِالْحُبِّ أَيَّامَ الشَّبَابِ وَهَا
لِي فِيهِ مِنْ شَهْوَةٍ تُرَجِّي وَلَا وَطْرٍ	تَمِيلُ رُوحِي إِلَى حُبِّ الْجَمَالِ وَمَا
مُنَزَّهَا رُوحَهُ عَنِ مُسْتَوَى الْبَشَرِ	دِينِي عَلَى دِينٍ مَنْ قَدْ قَالَ مُبْتَدَعًا

34) Ahmed eş-Şârif'in divanında "fi Sebîl'l-Hubb" adıyla yer alan bu şiir ve çevirisi için bkz.: Nurettin Ceviz, a.g.m., s. 195.

35) Dîvânu Şâ'iri'l-Vatani'l-Kebîr -Ahmed Refîk el-Mehdevî- (el-Fetretu'r-râbi'a ve'l-ahîra min 1946-1961), s. 307.

إِنِّي أَمْرٌ مَوْلَعٌ بِالْحَسَنِ أَتْبَعُهُ لَأَحْظَ لِي فِيهِ إِلَّا لَذَّةَ النَّظَرِ

-Gençliğimde hep severek yaşadım; ihtiyarladım, yine aşk arayışında yaşıyorum.

- Ruhum güzeli sevmeye meyilli; öyle aşırı arzularım yoktur.

-İzlediğim yol, insanların üstünde olduğunu iddia eden söylemin yoludur.

-Güzele yanıp tutuşuyor, peşinden gidiyorum; ancak bakarak faydalanmaktan başka şansım yok.³⁶

3. 5. Hikmet

Klasik dönemden itibaren şairlerin çok rağbet ettiği bir tema olarak hikmet, bilgelik içeren duygu ve düşüncelerin ifadesi şeklinde her dönemde karşımıza çıkmaktadır. Neredeyse her konuyu şiirine taşıyan bir şair olarak el-Mehdevî sadece hikmet temalı şiirler söylemesinin yanı sıra zaman zaman diğer şiirlerinde de sözün arasına birkaç hikmetli beyit sıkıştırır.

3.5.1. Munâcât ilâ rûhi Gabrielle D'Annunzio - Gabrielle D'Annunzio'nun Ruhunu ile Söyleşi- 1938.

Ünlü İtalyan şairi Gabrielle D'Annunzio (12 Mart 1863-1 Mart 1938)'nin ölümü üzerine yazdığı şiiri, şairin ruhuyla söyleşidir. Bu kaside şairin divanında mersiyeler arasında zikredilmekle beraber onu sadece yazıldığı zaman açısından mersiye kabul edebiliriz. Toplumun şiir aracılığıyla bilinçlendirmeyi kendine amaç edinmiş şairler grubunun önde gelen bir üyesi olarak el-Mehdevî'nin bu kasidesi, salt kişilerin ölümü üzerine kaleme alınan klâsik anlayışın ürünü olan mersiyelerden oldukça farklıdır. Zira bu tür mersiyelerde, genellikle muhteva bellidir; ölen kişinin güzel tarafları methedilir, varsa onunla yaşanmış birlikteliklerin hoşluğundan dem vurulur, ölümünün ne kadar büyük bir kayıp olduğuna temas edilir ve onsu bu dünyanın tadının tuzunun kalmadığı anlatılır. Oysa incelendiğinde görülecektir ki, bu kasidenin muhtevasının klâsik mersiyelerle benzerliği bulunmamaktadır.

Diğer yandan el-Mehdevî bu şiiri yazdığı anda on yıldan fazla bir süreden beri Türkiye'de sürgündedir ama, ülkesinde olan bitenleri ve bu bağlamda İtalya'yı da takip etmektedir. Öylesine takip etmektedir ki, muhtevası, ölen bir İtalyan şairin ruhu ile söyleşi olan bir kasideyi kaleme alabilmektedir. Kaside boyunca Gabrielle D'Annunzio'ya yer yer ironiye varan -aslında cevapları belli olan- retorik sorular yöneltirken bir yandan kendisinin edebî ve kültürel birikimini de sergiler. Ayrıca İtalyanlara karşı beslediği duyguların intikam kokan niteliği hakkında bize bilgi verir.

Burada, Gabrielle D'Annunzio'nun hareketli geçen dikkat çekici hayatı hakkında biraz bilgi vermekte fayda görüyoruz: XX. asrın başlarının ve faşist dönemin en verimli ve tartışılan yazarlarından biri olan İtalyan romancı, şair, oyun ve kısa öykü yazarı, gazete-

36) *Divânü Şâ'iri'l-Vatani'l-Kebîr -Ahmed Refik el-Mehdevî- (el-Fetretü'r-râbi'a ve'l-ahira min 1946-1961), s. 309.*

ci, askerî kahraman ve siyasî lideri. Roma Üniversitesinde eğitim gördü. İlk şiir kitabını henüz yaşındayken, ilk romanını 1882'de yayınladı. D'Annunzio, edebiyat çalışmalarını I. Dünya Savaşı başlayıncaya kadar sürdürdü. 1894'te tiyatro oyuncusu Eleonora Duse ile ilişkisi başladı; bu ilişkinin erotik romanı sayılan Alev adlı önemli çalışması 1900'de yayımlandı.

D'Annunzio 1910'da borçları yüzünden Fransa'ya kaçtı. I. Dünya Savaşı başladığında, savaşa girilmesini teşvik için ülkesine döndü. İtalya savaşa girince, o da önemli görevler aldı ve bir gözünü kaybetti. 1919'da bazı yandaşlarıyla birlikte Versailles anlaşmasına karşı Fiume Limanını işgal ettiler. Bir diktatör olarak 1921'e kadar Fiume'yi yönetti. Fiume 1924'te İtalyanların eline geçti. D'Annunzio hayatının kalan kısmını Mussolini taraftarı ateşli bir faşist olarak geçirdi. Mussolini de onu, hem unvan vererek hem de eserlerini bastırarak ödüllendirdi³⁷ Bu uzun şiirini sadece bazı bölümlerini sunuyoruz (Remel):

رَفْرِفِي فِي عَالَمِ الْأَرْوَاحِ أَصْبَحْتَ طَلِيقَهُ
 فِي خَيَالِ الشُّعْرِ كَمْ حَوَّمتِ تَبْغِينِ الْحَقِيقَهُ
 كُنْتِ فِي السَّجْنِ مِنَ الْجِسْمِ التُّرَابِيِّ أُسْبِرَةَ
 تَسْتَشْفِينِ حِجَابِ الْعَيْبِ مِنْ نُورِ الْبَصِيرَةِ
 كَانَ ذَلِكَ الْجِسْمُ يُخْفِي نَزْوَةَ الرُّوحِ الْكَبِيرَةِ
 فَايْجَلِي الْآنَ حِجَابُ الشُّكِّ عَنْ شَمْسِ الْحَقِيقَهُ
 فَاْمُرْجِي فِي عَالَمِ الْأَرْوَاحِ أَصْبَحْتَ طَلِيقَهُ
 عَادَ كُلُّ مَنْكَمَا لِلْأَصْلِ فَالْفَانِي لَفَانِ
 سَأَلْتِي "دَانْتِي": أَمْ أزالَ عَلَى الرَّأْيِ الْقَلِيمِ
 فِي أَنْاسِ عَدْتَهُمْ مِنْ ضِمْنِ أَصْحَابِ الْجَحِيمِ
 هَلْ أَصَابَ الْحُكْمُ؟ أَمْ ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَلِيمِ
 لَيْسَ فِي الْأَعْمَالِ مِنْ خَيْرٍ وَمِنْ شَرِّ دَلِيلِ
 يُوجِبُ الْحُكْمَ عَلَى خَاتِمَةِ قَبْلِ دَقِيقَهُ

37) Gabrielle D'Annunzio hk. bilgi için ayrıca bkz. *AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, I-XXII, İstanbul, 1990, VI, 597.

لَيْتَ شِعْرِي! كَيْفَ كَانَ الْمَوْتُ؟ هَلْ فِي الْمَوْتِ رَاحَةٌ؟
 هَلْ كَمَا قَالُوا بِرَجْمِ الْعَيْبِ أَمْ تَلْكَ وَقَاحَهُ؟
 مَنْ لَنَا بِالْعِلْمِ يُحْلِيهِ يَقِينٌ وَصَرَاحَهُ؟
 حَبْنًا لَوْ كَانَ فِي الْإِمْكَانِ تَبَيَّنَ الْحَقِيقَهُ
 كُنْتَ أَوْلَى مَنْ يُحْلِيهَا وَقَدْ صِرْتَ طَلِيقَهُ

-Dalgalan, ruhlar aleminde; artık hürsün!

- Nicedir dolandın durdun şiirin dünyasında, gerçeğin peşinde...

-Topraktan bir beden tutsağıydın, hapiste...

-Artık basiretin nuruyla, bilinmezlik örtüsünün ardını görebilirsin.

-Bu büyük ruhun patlamasını işte o beden gizliyordu.

-Ama artık gerçeğin güneşi şüphe perdelerini kaldırıp attı.

-Coş, sevin ruhlar âleminde; artık hürsün!

-Her ikiniz de özünüze döndünüz; fâni olan fânidir.

-Sor bakalım Dante'ye, eski görüşünde mi hâlâ?

-Cehennemlik yaftasını yapıştırdığı insanlar hakkında...

-Onun dediği gibi miymiş, yoksa Allah'ın dediği mi oldu?

-(Böyledir işte), işlerin iyiye mi yoksa kötüye mi gideceği hiç belli olmaz.

-Olup bitmeden bir dakika önce (dahi), sonucun ne olacağı belli olmaz..

-Keşke bilebilseydim, nasıl bir şeydir ölüm! Rahat var mıdır orada?

-(Durum) atıp tuttukları gibi miymiş yoksa ukalâlık mı etmişler?

- Bize bu durumu acaba kim açık seçik gösterebilir?

- Şu gerçek bir ortaya çıksaydı, ne hoş olurdu!

-Bunu ilk yapabilecek sensin... Zira sen artık hürsün!

3.6. Mersiye

Refik kendi döneminin önde gelenleriyle birlikte sevdiklerinin vefatı üzerine mersiyeler yazmıştır. Onun mersiyelerinin bazı özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

Sevdiklerini kaybetmenin verdiği üzüntü ve onların bıraktığı boşluğu dile getirirdi. Mersiye yazan çoğu şairde olduğu gibi bu anlamdaki şiirlerine zaman zaman tekellüfü bulaştırmıştır. Üzüntülerini belirtmek için başlasa da bir süre sonra öleni methetmeye başlardı.

Refik'in mersiyeleri, üzüntü hissedən bir ruhun değil bilinçli bir aklın ürünleridir; mesela vefat eden bir bilgin için yazarken, eserlerini, etkilerini ve onun bıraktığı boşluğu iyi tespit eder, ayrıntısıyla anlatır, nihayet metheder ama şiirin, okuyucuyu bir ölüm

karşısında hüzne sevk edecek sadası yoktur. Çoğu zaman mersiye hayatın ibret alınacak yönlerini saydığı hikmet dolu ifadeleri dile getirmek için bir fırsat olarak görür ve bu fırsatı kullanır³⁸.

3.6.2. Lem temut yâ feylesûfe's-şu'arâ' Sen ölmedin, ey şairlerin filozofu! 1935

-Cemîl Sidkî ez-Zehâvî de el-Mehdevî'ye ilham vermiş yenilikçi Iraklı bir şairdir. 1935 yılında vefat edince el-Mehdevî onun için bir mersiye yazar; **Lem temut yâ feylesûfe's-şu'arâ'** başlığını taşıyan mersiye'nin bazı beyitlerini aşağıda sunuyoruz. Kaside onun, şiirde kafiye yönünden bazı değişiklikleri önerip uyguladığı dönemlere rastlamaktadır; burada da birden fazla kafiye denemiştir (Remel):

لَمْ تَمُتْ يَا فَيْلَسُوفَ الشُّعْرَاءِ	عَبَّرِي النَّاسَ، وَقِفْ لِلْبَقَاءِ
قُمْ! فَأَلْهَمْنَا أَفَانِينَ الرَّثَاءِ	كُنْتَ لِلتَّجْدِيدِ تَسْعَى، دَائِبًا
كَانَ تَقْلِيدًا لِقَنِّ الْقَدَمَاءِ	عَلَّنَا، نَأْتِي بِفَنٍّ غَيْرِمَا
نَعْبُدُ الشُّعْرَاءَ، عَلَى حَرْفِ الرَّيَاءِ	سَمِعْتَ أَنْفُسَنَا، حَتَّى مَتَى
كَلَّنَا فِيهِ شَبِيهَ الْبَغَاءِ	نَالَ مَنَا، لِلْقَوَافِي قَفْصٌ
لَمْ تَمُتْ يَا فَيْلَسُوفَ الشُّعْرَاءِ	أَنْتَ يَا رَبَّ اللُّوَاءِ لَمْ تَمُتْ

-İnsanların mükemmeli sonsuzluğa gitti! Sen ölmedin, ey şairlerin filozofu!

-(Bıkmadan usanmadan) yenilik için uğraştın. Kalk (şimdi de) bize mersiye'nin çeşitlerini öğret!

-Belki (o zaman) bizler de eskilerin taklidi olmayan bir sanatı yaparız.

-Bıktık usandık artık! Ne zamana kadar ikiyüzlülük kafiyesiyle yaz(ıp dur)acağız şiiri?

-Kafiyeleri bir kafese soktuk ve hepimiz birer papağan gibi olduk...

-Sen ey (bu sanattaki) sancaktarımız! Sen ölmedin, ey şairlerin filozofu!

-Özgür düşünceliydin. Eleştiride ölçüyü kaçıranların eleştirilerini umursamazdın.³⁹

3.6.2. Tuleytila -Toledo- 1960

Arap edebiyatındaki mersiye ler arasında sadece kişiler için değil kaybedilen şehirler ve coğrafyalar için yazılanlar da vardır. Bilhassa Endülü's'ün, uzun bir sürece yayılan kaybı, şairlere önemli bir ilham kaynağı teşkil etmiştir.

38) Refik Şâ'iru'l-Vatan, s. 93.

39) Divânu Şâ'iri'l-Vatani'l-Kebîr - Ahmed Refik el-Mehdevî- (el-Fetretu's-sâlise 1925-1946), s. 46-48.

Tuleytila adlı bu kısa şiirde onları bir nebze de olsa hatırlatmaktadır (Kâmil):

قَضَيْتُ يَوْمًا فِي طُلَيْطَلَةَ مَا كَانَ أَحْمَلَهُ وَأَبْهَاهُ
بَلَدٌ عَلَى جَبَلٍ أَحَاطَ بِهَا وَادٍ وَأَشْجَارٌ وَأَمْوَاهُ
كَبُرْتُ رَبِّي فِي كَيْسَتِهَا وَشَهِدْتُ أَنَّ لَارَبَّ إِلَّا هُوَ
وَذَكَرْتُ مَجْدًا كَانَ شَيْدُهُ أَحَدًا دُنَا لَكِنِ أَضَعَّاهُ

-Toledo'da bir gün geçirdim; Ama ne gündü!

-Vadinin, ağaçların ve suların çevrelediği bir dağda bir memleket!

-Kilisesinde tekbir getirip Allah'tan başka Rab olmadığını (bir kez daha) onayladım.

-Sonra da ecdadımızın diktiği ama bizim kaybettiğimiz şeref (li maziyi) i yâd ettim.⁴⁰

3.7. İhvâniyyât

3.7.1. Uzkurûnî -Beni Hatırlayınız!-1937

Libya'dan ikinci defa ayrılışından sonra, Ceyhan'da iken Libya'daki arkadaşlarına gönderdiği **Uzkurûnî** adlı şiiri, onun memleketini ve arkadaşlarını ne kadar özlediğini gösteriyor (Remel):

يَا أَجْبَائِي، شَجَانِي بَعْدَكُمْ حُزْنٌ طَوِيلٌ
أَذْكُرُونِي، كَلِمًا لَاحَ لَكُمْ وَجْهٌ جَمِيلٌ
أَذْكُرُونِي، حِينَ مَا يَجْمَعُكُمْ فِي الْكَيْفِ لَيْلٌ
أَنَا مَا زِلْتُ عَلَى عُهُودِكُمْ وَذَاكَ الْخَالِيلُ
لَسْتُ بِالنَّاسِي لِذِكْرِكُمْ وَإِنْ شَطَّ الرَّحِيلُ
كَيْفَ، وَالْقَلْبُ لَدَيْكُمْ مَالَهُ عَنْكُمْ بَدِيلٌ
فَاذْكُرُونِي، كَلِمًا لَاحَ لَكُمْ وَجْهٌ جَمِيلٌ

-Ey dostlarım! Sizden ayrıldıktan sonra derin bir üzüntü kapladı içimi.

-Her güzel yüzlü birini gördükçe beni hatırlayın!

-Gece keyif yapmak için toplandığınızda beni hatırlayın!

40) Divânu Şâ'iri'l-Vatani'l-Kebîr -Ahmed Refik el-Mehdevî- (el-Fetretu'r-râbi'a ve'l-ahîra min 1946-1961), s. 311.

- Ben, sizin bu dostunuz, hâlâ sözümdeyim.
- Ayrılık uzadıysa da ben anılarımızı unutmuş değilim.
- Nasıl olur böyle bir şey? Kalbim sizinle... Oradaki yerinizi başka bir şey alamaz.
- Her güzel yüzlü birini gördükçe beni hatırlayın!⁴¹

3.7.2. Zikrayât -Hatıralar- 1938

Zikrayât (Hezec):

تَرَكْنَا لَذَّةَ الدُّنْيَا، وَمَا فِيهَا مِنَ التُّعْتَةِ
وَأَصْصَبِحْنَا، بِحَمْدِ اللَّهِ، فِي السَّجْدَةِ وَالرُّكُوعَةِ
مِنَ الْبَيْتِ إِلَى الْمَسْجِدِ، لَادْخَلَ وَلَا طَعْنَةَ
وَلَا قَهْوَةَ وَلَا شَهْوَةَ، وَلَا تَقْرَهُ وَلَا سَمْعَهُ
ذَكَرْنَا مَا مَضَى، مَنَّا، فَسَالَ الْجَفْنُ بِالذَّمْعِ
وَبَادَرْنَا، عَلَى نَدَمٍ، إِلَى التَّوْبَةِ وَالرَّجْعِ

- Dünyanın lezzetini ve zevki adına ne varsa bıraktık.
- Allah'a şükürler olsun, secde ve rekatla vakit geçirir olduk.
- Her şeyden el etek çektik, ev ile mescit arasında (yaşıyoruz).
- Ne içki var ne eğlence; ne kahve var ne de nefsi arzular.
- Geçmişî hatırladık da hemen gözler yaşardı.
- Ve pişmanlıklar başladı; tevbe edip bir daha yapmama duyguları...⁴²

3. 8. Diğer konular

3.8.1. Emâ Âne -Zamanı Gelmedi mi?- 1938

el-Mehdevî, çağının önde gelen şairlerinden bazıları gibi şiirde şekil ve muhteva yönünden bazı yenilikçi düşüncelere sahiptir.

Emâ Âne başlığını taşıyan şiirinde dile getirdiği görüşleriyle, şiirin şekliyle ilgili bir konuda öncülüğe teşebbüs etti. Teşebbüs etti diyoruz çünkü, kendisi bazı denemelerde bulunmakla birlikte düşündüklerini tam olarak gerçekleştirmedi. Düşündüklerini gerçekleştirmemesinde, ömrünün en verimli yıllarını gurbette geçirmesinin etkili olduğunu söyleyebiliriz. Ülkesine döndüğünde yorgun ve hastaydı. Şairin 1938 yılında kaleme aldığı şiirindeki, yenilik öneren düşünceleri Libya edebiyat çevrelerinde ihtiyatla karşılandı, hatta muhafazakâr kesimden kabul görmedi. el-Mehdevî'nin çağdaşı olan muha-

41) Divânu Şâ'iri'l-Vatani'l-Kebîr - Ahmed Refik el-Mehdevî- (el-Fetretu's-sâliise 1925-1946), s. 72-74.

42) Divânu Şâ'iri'l-Vatani'l-Kebîr - Ahmed Refik el-Mehdevî- (el-Fetretu's-sâliise 1925-1946), s. 194-195.

fazakârlara göre, "klâsik formlardan ve geleneksel çizgiden uzaklaşmak kültürü yozlaştırır"43.

el-Mehdevî ise söz konusu şiirinde bir yandan şekil yönünden artık bazı değişikliklerin yapılması gerektiğini savunurken, bir yandan da bu şiirini kafiye yönünden yeni bir şekilde kaleme alarak adetâ yapılmasını istediği değişikliğe dair bir örnek vermek istemiştir (Mutekârib):

وَيَخْلُصَ مِنْ رَبِّبَةِ الْقَافِيَةِ	أَمَا أَنْ لِلشَّعْرِ أَنْ يَسْتَقِيلَ
بِتَقْلِيدِنَا الْأَعْصَرَ الْخَالِيَةَ	فَقَدْ طَالَ وَاللَّهِ تَقْيِيدُهُ
وَتَرْسُفُ فِي قَيْدِهَا الْعَائِي	إِلَى مِ يَوْزَنِ الْخَلِيلِ
مَجَالٍ مَعَ النَّعْمِ الشَّائِي	وَلِلشَّعْرِ فِي كُلِّ لَحْنٍ حَمِيلِ
أَيُمْكِنُ لِلْفَنِّ تَحْدِيدُهَا	سَلِّ الْمَوْسِيقَا النَّعْمَاتِ
وَقَفْنَا نُحَادِزُ تَحْدِيدُهَا	فَمَا بَالُنَا! فِي "فَعُولٍ فَعُولُ"

-Şiirin, kafiye bağından kurtulup bağımsızlaşmasının zamanı gelmedi mi?

-Boşa geçen asırları taklit ederek onu (kafiyeye) uzun süre bağlı tuttuk.

-Halîl'in zor vezni ve ona tutsaklığımız daha ne zamana kadar (sürecek)?

-Şiir, güzel olan her ezgiyle söylenir.

-Müziyenlere nağmeleri sor bakalım; sanatta sınırlama olur mu?

-Bize ne "fe'ülun fe'ülun"den! Bunu yenilemek için harekete geçtik.44

3.8.2. Ene yâ Ruveyfi' -Ben ey Ruveyfi' - 1947

Ene yâ Ruveyfi'-Ben ey Ruveyfi'⁴⁵ başlıklı kısa şiiri, bir tevessül şiiridir (Kâmil):

بِكَ مِنْ صُرُوفِ زَمَانِي الْعَدَارِ	أَنَا فِي جَوَارِكِ يَا رُوَيْفِعُ، لَائِدُ
تَرْجُوهُ مِنْهُ، اللَّطْفَ فِي الْأَقْدَارِ	تَقْدِيرُ رَبِّكَ لَا يُعَيَّرُ، فَالذِّي
يَا سَيِّدِي، يَا فَارِسَ الْأَنْصَارِ	يَا خَادِمَ الْإِسْلَامِ يَا بَطْلَانَ الْوَعْيِ
يَوْمَ التَّعَابِنِ مِنْ عَذَابِ النَّارِ	كُنْ شَافِعِي عِنْدَ الرَّسُولِ يُجِيرَنِي

43) el-Edeb ve'n-nusûs, Kahire, 1977, 348-349.

44) Dîvânü Şâ'iri'l-Vatani'l-Kebîr - Ahmed Refik el-Mehdevî- (el-Fetretü's-sâlis 1925-1946), s. 80-81.

45) Ruveyfi', Hz. Peygamberin arkadaşlarından ve hicretin ilk yıllarında çeşitli savaşlara katılmış başarılı bir kumandandır. Rivayete göre Kuzey Afrika'ya gönderilen gruplardan birindeydi ve Bingazi Bölgesindeki el-Beydâ'da vefat etti. Bu şiir 1950 yılına kadar onun el-Beydâ'daki türbesinde asılıydı. Bkz: Dîvânü Şâ'iri'l-Vatani'l-Kebîr - Ahmed Refik el-Mehdevî- (el-Fetretü'r-râbi'a ve'l-ahîra min 1946-1961), s. 82.

حَسْبِي عَلَى نَدْمِي دَلِيلًا، دَمْعَةٌ
حَرَّى بَكَتْ بِهَا عَلَى أَوْزَارِي
ظَنِّي جَمِيلٌ فِي الْكَرِيمِ، يَكُونُ لِي
فِي هَذِهِ الدُّنْيَا وَتِلْكَ الدَّارِ

-Ey Ruveyfi'! Yanındayım ve kaderimin acımasız felâketlerinden sana sığınmışım.
-Allah'ın buyurduğu şey değişmez; mukadderatımı yaşarken ondan lütfunu bekliyorum.

-Ey İslâm'ın hizmetkârı, ey savaşların kahramanı, ey ensârın atlısı, efendim!
- Kiyâmet Günü, beni ateş azabından koruması için Hz. Peygamberin yanında şefa-
atçim ol!

-Günahlarımdan dolayı ağlayıp döktüğüm gözyaşı, pişmanlığımın delili olarak bana yeter.

- Bu kerem sahibi hakkında hüsn-ü zanna sahibim. Bu dünyada da âhirette de yanım-
dadır⁴⁶.

Sonuç:

Ahmed Refik el-Mehdevî, Libya topraklarının XIX. asır sonları ile XX. asrın başlarında yaşadığı tarihî ve sosyal değişimlerin tamamını en ince ayrıntısına kadar yaşadı. Ömrünün yaklaşık yirmi yılını İtalyanların işgali altındaki ülkesinden uzakta, Türkiye'de geçirdi. Şair kimliği onu, vatansever olmanın olumlu ve olumsuz bütün şartlarıyla karşı karşıya getirdi. En güzel ve en etkileyici şiirlerini Türkiye'deyken yazdı. Çevresindeki, ülkesindeki ve dünyadaki değişim ve gelişimlere karşı çok duyarlı idi. Arap edebiyatının klâsik birikimlerinden yararlandığı gibi, Mısır ve Irak benzeri kültürel yönden önderleri barındıran ülkelerde olan bitenleri de izledi. Oralardaki edebî ortamlarla etkileşimini, izlenimlerini ve edindiklerini şiirlerine aynen yansıttı; sürekli yenilik arayışları içindeydi. Ülkesinin işgalden kurtulması, bağımsızlığına kavuşması, birliğini koruması ve gelişmesi için bir aydın olarak çaba sarf etti. Henüz hayattayken vatan şairi olarak kabul edildi. Libya şiirinin modern döneme geçiş zamanlarının (neoklâsik dönem) en önemli şahsiyeti olarak edebiyat tarihindeki yerini aldı.

46) *Divânu Şâ'iri'l-Vatani'l-Kebîr -Ahmed Refik el-Mehdevî- (el-Fetretu'r-râbi'a ve'l-ahîra min 1946-1961), s. 82-83.*